

UNIVERZITA KARLOVA PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

Posudek konzultanta
na rigorózní práci Mgr. Patricie Johnové

Sexuální násilí a ochrana jeho obětí

I.

Předložená práce je zdařilou a velmi aktuální syntézou na téma sexuálního násilí. Jde o monografii rozsáhlou, která postihuje takřka všechny aspekty zvolené látky – juristické i kriminologické. K řešení svého badatelského úkolu autorka nastudovala zejména velké množství angloamerické odborné literatury, u nás často neznámé nebo nejnovějšího data. Jde současně o práci, která mezi prvními shrnuje aktuální změny právní úpravy znásilnění a změny v systematice sexuálních deliktů. Doktorandka se staví nezaujatě k odborné diskusi, které nedávno proběhla, a přispívá k ní vlastními cennými postřehy, poznatky a hypotézami.

II.

Autorka se v úvodním výkladu zabývá samotným vymezením pojmu „sexuální násilí“, který je běžný v západní odborné literatuře (sexual violence), zatímco u nás bývá užíván také zastřešující pojem „sexualizované násilí“. Doktorandka zasvěceně přibližuje historický vývoj terminologie sexuálních deliktů v evropských zemích a hledá vymezení sexuálního násilí v mezinárodních dokumentech. Zjišťuje však, že většina definic se vyznačuje buď neúplností nebo přílišnou obecností. Autorka věnuje pozornost mj. definici Světové zdravotnické organizace (WHO), která ve svých dokumentech pod pojmem „sexual violence“ rozumí jakékoli nežádoucí jednání se sexuálním podtextem, avšak pro účely některých svých studií zužuje definici na hrozbu fyzickým násilím. Jako klíčový znak pro vymezení sexuálního násilí proto doktorandka označuje prvek nesouhlasu oběti. Autorka popisuje vývoj legislativy v jednotlivých zemích, pokud jde o různé typy sexualizovaného násilí. Čerpá zde zejména z pramenů anglosaské provenience a proto zaujme např. popisem vývoje věkové hranice pro konsensuální styk (age of consent) v zemích Common law. Připomíná různé ideologické směry, jež v moderní době ovlivnily směřování trestní politiky (výklad o tzv. karcerálním feminismu, jež se zastává zpřísnění trestů za sexuální delikty). Výklad autorky je přitom aktuální a zahrnuje i nejnovější vývoj (např. snahu kriminalizovat tzv. pornopomstu v Austrálii nebo diskusi o kriminalizaci jevů jako sexting, catcalling, upskirting atp).

Po stránce kriminální fenomenologie práce obsahuje řadu zajímavých poznatků – např. skutečnost, že tzv. zamrznutí oběti je zdaleka nejčastější v případech sexuálních útoků na nezletilé chlapce (spíše než u dospělých žen). Autorka se zabývá otázkou domácího sexuálního násilí, a dále sexualizovaným násilím mezi mladistvými, a to včetně v zahraniční literatuře diskutovaného „teen dating violence“ (tzn. incidentů mezi adolescenty, kteří chtějí navázat intimní vztah). Mezi důležitá témata, jimž autorka věnuje zaslouženou pozornost, patří sexuální útoky spojené s uvedením oběti do stavu bezbrannosti omamnou látkou (DSFA – drug facilitated sexual assault) – zde se autorka zabývá zejména problémem tzv. anterográdní amnézie, kdy si poškození nejsou s to vůbec

vzpomenout na to, co se jim stalo. Autorka detailně rozebírá působení látek, které bývají v těchto případech účinníky zneužívány k zneschopnění oběti.

V práci je věnováno mnoho prostoru motivaci pachatelů sexualizovaného násilí, jejich charakteristikám a typologiím. Autorka vychází mj. z rozlišení na *intra* a *extra*-familiární pachatele. Dále v souladu s ustálenou terminologií rozlišuje mezi pachateli jádrovými (fixated) a příležitostnými (regressed), zejm. pokud jde o zneužívání dětí. Autorka správně poukazuje na zjištění, že velká část sexuálních delikventů jsou tzv. všestranní zločinci. Výstižně přibližuje motivaci pachatelů znásilnění, kteří se vyznačují tzv. všepromikajícím hněvem a používají mnohem více násilí, než je nutné. Od sadistických a tzv. mocenských či hněvivých pachatelů (anger rapists, power rapists atd.) jsou odlišeni pachatelé z příležitosti (oportunističtí, situační). U pachatelů sadistických znásilnění autorka rozlišuje mezi pachateli projevujícími sadismus neskrývaně a tlumeně, pomstychtivými typy atd.

Mezi přínosy posuzované práce patří zájem autorky o problematiku ženských pachatelek a mužských obětí znásilnění. Z hlediska pachatelství autorka rozlišuje ženské pachatelky, které usilují o intimní vztah s mladším mužem, v amerických poměrech často z pozice učitelek na střední škole. Od těchto případů autorka odlišuje konstelace, kdy je žena spolupachatelkou, pomocnicí nebo živým nástrojem muže – pachatele. Zaslouženou pozornost z hlediska fenomenologie autorka věnuje také kybernetické kriminalitě. Ze zahraniční literatury přebírá typologii založenou na odlišení tzv. expertních a cynických pachatelů (zejména podle toho, zda se snaží skrýt na internetu svoji identitu).

V další části práce se autorka podrobně zabývá léčbou sexuálních deviantů, kteří spáchali sexuální trestný čin. Popisuje nejprve v anglosaském prostředí rozšířené modely založené na komponentě rizika, které pachatel představuje, jeho potřeby léčby a jeho responsivity na léčbu. Dle autorky jde především o to z hlediska budoucí recidivy ovlivnit tzv. dynamické kriminogenní faktory, zejména problémy se seberegulací, nestabilní životní styl, nedostatek pozitivních sociálních vazeb atd. Blíže se zabývá metodami kognitivně behaviorální terapie, jež se snaží „přeúčit“ kriminální vzorce jednání na adaptivní a prosociální. Autorka dále analyzuje postupy běžné při léčbě parafiliků v ČR, které jsou zpravidla založeny na formátu tzv. adaptační léčby (zvládání sexuálních impulzů po získání tzv. náhledu). Kromě toho monografie shrnuje i poznatky o biologických (chemických) metodách léčby a otázku chirurgické kastrace.

Za dobře odborně zvládnutý a zasvěcený považuji i výklad autorky o viktimologických otázkách. Tyto kapitoly nejsou pouhou kompilací dosavadních poznatků, nýbrž obsahují i řadu originálních hypotéz autorky. Doktorandka mj. správně poukazuje na to, že role oběti a svědka jsou často ve vzájemném rozporu. Zabývá se následky viktimizace, včetně příznaků posttraumatické stresové poruchy. Dále popisuje možnosti terapie věnované obětem znásilnění. Je ovšem správné, že autorka nepřehlídí ani důležité téma falešných obětí. V této kapitole, podobně jako v jiných částech monografie, autorka prokázala schopnost kriticky přehodnotit statistické údaje, které se objevují v pramenech jako výsledky dotazníkových šetření. Autorka poukazuje na to, že v různých studiích osciluje poměr falešných obětí od 1,5 % do 90% souboru respondentů. Autorka se podnětným způsobem snaží porovnat situaci u dospělých obětí a dětí.

III.

Přestože monografii lze označit za primárně kriminologickou, obsahuje i komplexní juristické zpracování látky trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Zde autorka počíná výklad právně historickým ohlédnutím. Analyzuje právní úpravu sexuálních deliktů v jednotlivých trestních kodexech, platných na českém území, od roku 1852. Zejména pasáže věnované rakouskému trestnímu zákonu považuji za velmi přínosné, s důkladným rozbořením jednotlivých trestných činů (násilné smilstvo, zprznění, zločiny smilstva proti přírodě atd.). Autorka si bystře všímá řady zajímavých detailů (viz např. skutečnost, že trestní zákon z roku 1850 zprvu

neobsahoval trestný čin kuplířství, nebo otázku trestnosti soulože mezi sourozenci). Ve vývoji po roce 1961 autorka správně identifikuje podstatné otázky, k nimž patřila mj. ochrana mužů před znásilněním.

Velmi cenná je ovšem analýza změn provedených novelou trestního zákona č. 166/2024 Sb. Autorka poukazuje na řadu nedorozumění v diskusi, která přijetí velké novely předcházela (např. výtky aktivistů ohledně údajně příliš mírných trestů ukládaných za znásilnění, ač rozhodovací praxe jen odrážela skutečnost, že v úpravě účinné do 31. 12. 2024 byla řada méně závažných jednání, postihovaných dle § 187 odst. 1 pouhým přečinem). Předložená práce obsírně vysvětluje, které koncepce se spolu střetávaly při přípravě reformy úpravy sexuálních deliktů (ne znamená ne x ano znamená ano). Vyjadřuje kritiku extenzivní koncepce „Yes means yes“, která by okamžitě nastolila problém nonverbálních souhlasů nebo intenzity výslovného souhlasu („nadšený a sebejistý“?). Správně uvádí, že tato koncepce se vůbec nehodí pro regulaci chování v dlouhodobých partnerských vztazích (otázka znásilnění mezi partnery), kde je třeba vycházet z implicitního souhlasu s intimním sblížením. Při výkladu ustanovení nové úpravy autorka hodnotí, do jaké míry jsou použitelné dosavadní judikáty Nejvyššího a Ústavního soudu. Pozornost věnuje zejména koncepci bezbrannosti dle § 119a TZ a zkoumá v této souvislosti problém tzv. zamrznutí napadeného, který nestačí na útok reagovat.

IV.

Po formální stránce má práce veškeré náležitosti. Kandidátka čerpala z široké škály literárních pramenů, judikátů, statistik a příruček, jež řádně cituje v rozsáhlém poznámkovém aparátu. Kladem práce je poměrná kritičnost k výsledkům citovaných empirických studií a snaha vytvořit originální syntézu, která bude aktuální. Práce je na solidní úrovni, i pokud jde o terminologii a odborný styl, a to jak v rovině juristické, tak i kriminologické (včetně forenzní psychologie a psychiatrie).

V.

Při ústní obhajobě by kandidátka mohla shrnout své výhrady ke skutkové podstatě sexuálního útoku dle § 185a TZ a k názvu tohoto nového samostatného deliktu. Dále může odpovědět na dvě z následujících otázek.:

Jak podle nové úpravy posoudíme manuální masturbaci poškozené ze strany pachatele? Co když půjde jen o letmé zasunutí prstů do vagíny, aniž by docházelo k nápodobě tření při souloži?

Jak podle nynější úpravy posoudíme případy, kdy pachatel donutil dva poškozené k souloži mezi sebou navzájem? Co když nepůjde o donucení násilím, ale např. zneužitím závislosti (viz případ řešený praxí, kdy řidič v kamionu vzal do svého automobilu stopaře se stopařkou a na odlehlém místě je žádal, aby před ním spolu souložili, jinak je dál neodveze). Co když by pachatel nesledoval vlastní sexuální uspokojení?

Jak nyní posoudíme, pokud by pachatel pohrůzkou násilí poškozenou nutil, aby jej počůrala?

Co označujeme jako tzv. pseudovzpomínky?

Je v případě podezření na znásilnění manželky manželem nutný souhlas manželky s trestním stíháním manžela?

Co když obviněný navštívil obchod s dámským prádlem, kde si vybíral dámské spodní kalhotky a před zákaznicemi naznačoval masturbaci s nimi? Co když byly přítomny nezletilé dívky mladší 15 let?

Co když se mentálně postižený hoch v dětském domově dobývá do kalhot menšímu kamarádovi a vychovatelka dělá, že to nevidí?

Co když mladistvý souložil opakovaně v domě svých rodičů se 14letou dívkou, s níž se seznámil na internetu, a to v přítomnosti svého 12letého bratra, který se tomu, co podivného viděl, smál?

Liší se nějak postavení oběti podle zvláštního zákona od postavení jiných svědků v trestním řízení?

Co když zkušený pedagog měl vést skautský tábor, ale onemocněl. Poslal proto za sebe známého, který neměl žádné předpoklady pro práci s dětmi, a navíc se z něj vyklubal pedofil, který jednu dívku zneužil?

Co když gynekoložku navštívila 13letá dívka a žádala antikoncepci, aby mohla mít sex se svým přítelem, kterému za měsíc bude 15 let? Jak by kandidátka řešila podobné případy, kdy prostým plynutím času se z dosud beztrestného jednání stává trestný čin (tzv. případy *Romeo a Julie*).

Závěr:

Rigorózní práci Mgr. Patricie Johnové **doporučuji** k ústní obhajobě.

Dále navrhuji, aby v případě úspěšného složení rigorózní zkoušky byla kandidátka promována doktorkou práv (JUDr.)

V Praze dne 21. ledna 2025

JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.